

Національний пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова: зб-к наук. праць. – К., 2015.
– С. 150 – 157.

УДК 378.015.311:372.32

ОРДИНА Л.Л., канд. пед. наук, доцент

Білоцерківський національний аграрний університет

СВІТОГЛЯДНІ ВАЖЕЛІ ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ У КУЛЬТУРОТВОРЧОМУ СЕРЕДОВИЩІ ВНЗ

Анотація. У статті проаналізовано зміст поняття «інтелектуальна культура», визначено сутність системного підходу, який представлений сукупністю взаємопов'язаних підсистем внутрішнього і зовнішнього середовища освітньої установи, обґрунтовано світоглядні важелі формування інтелектуальної культури студентів, які виступають динамічним відображенням культурсуб'єктного процесу освіти на основі нагромадження творчого потенціалу особистості у процесі пізнавальної діяльності в культуротворчому середовищі ВНЗ.

Ключові слова: інтелект, світоглядні важелі, інтелектуальна культура, культуротворче середовище.

Аннотация. В статье проанализированы содержание понятия «интеллектуальная культура», определена сущность системного подхода, который представлен совокупностью взаимосвязанных подсистем внутренней и внешней среды образовательного учреждения, обоснованно мировоззренческие рычаги формирования интеллектуальной культуры студентов, выступающих динамическим отображением культурсубъектного процесса образования на основе накопления творческого потенциала личности в процессе познавательной деятельности в культуротворческой среде вуза.

Ключевые слова: интеллект, мировоззренческие рычаги, интеллектуальная культура, культуротворческая среда.

Summary. The article deals with the concept of «intellectual culture»; author determines the nature of system approach, which is presented as a set of interrelated subsystems of the internal and external surroundings of educational institutions, and substantiates the ideological priorities of students intellectual culture formation who is a dynamic reflection of a subject and cultural educational process on the base of the individual creative potential enrichment in the learning process of the culture-creative surroundings in Higher Educational Institution.

The intelligent individual has certain characteristics such as a capacity for innovation intellectual activities which relate to the elaboration and synthesis of some new original ideas; going beyond his direct experience, allowing to transform creatively not only the surroundings but also himself; the desire for constant updating of the value of the human person, based on the idea of humanity, democracy and freedom.

Keywords: intelligence, ideological priorities, intellectual culture, culture-creative surroundings in Higher Educational Institution.

Постановка проблеми. Модернізація цінностей і перехід системи освіти України в стан активних реформ актуалізує процес збереження культурних традицій та духовних цінностей. Людиномірний підхід до освітнього процесу у вищій школі відіграє важливу роль у підготовці фахівців, здатних до збагачення інтелектуальної скарбниці народу, ефективного розвитку держави.

Сутність проблеми полягає в пошуку ефективних засобів підготовки майбутніх фахівців, здатних до безперервного нарощування досвіду культуротворчої реалізації свого інтелекту в процесі засвоєння як універсальних, так і спеціальних завдань і методів професійної діяльності. Для того, щоб сформувати інтелектуальну культуру, потрібне специфічне

середовище – культуротворче, в якому суб'єкт зможе, по-перше, використовувати свій особистий культурний досвід, як індивідуальний спосіб осягнення культури, по-друге, розпізнавати, трансформувати, перетворювати культурні смисли в нові ціннісні орієнтири за допомогою взаємодії з іншими суб'єктами. У нашому дослідженні культуротворче середовище вищого навчального закладу (далі - КТС) розглядається як система життєдіяльності, що включає взаємопов'язану сукупність навчальної та дозвіллевої діяльності студентів і викладачів, покликана формувати їх культурно-освітнє мислення, актуалізувати ціннісні орієнтації, реалізувати творчий потенціал і забезпечувати валеологічні чинники професійно-навчального функціонування.

Метою дослідження є виявлення світоглядних важелів формування інтелектуальної культури студентів, які виступають динамічним відображенням культурсуб'єктного процесу освіти на основі нагромадження творчого потенціалу особистості у процесі пізнавальної діяльності в культуротворчому середовищі ВНЗ.

Теоретичне підґрунтя роботи. Культуротворче середовище базується на гуманістичних, демократичних цінностях й створює умови для розвитку культурсуб'єктного процесу освіти на основі актуалізації професійно-творчої діяльності для саморозвитку, самовизначення і самореалізації особистості.

КТС ВНЗ представляє собою педагогічний феномен складної природи, багатофакторний й багатокомпонентний, який визначається сутнісними характеристиками й взаємозв'язками з освітнім, науковим, соціокультурним середовищем регіону і світу. Культуротворче середовище вищого навчального закладу – це складна взаємодія різних культур, цінностей, психології, яка через соціально-груповий синтез веде до збагачення близького духовного світу майбутньої інтелігенції.

Освіта має бути підпорядкована не стільки процесу простого засвоєння знань, скільки завданню формування інтелектуальної культури студентів.

У науковій літературі поняттю «інтелект» (від лат. intellectus - пізнання, розуміння, розум) дають різні визначення:

- Інтелект – здатність до мислення, раціонального пізнання[1, 95].
- інтелект – суб’єктивна здатність живих істот здійснювати доцільно орієнтовану діяльність, що дає змогу особистості забезпечувати активну діяльність у природному і соціальному середовищі[2,с. 302].
- інтелект - розумові здібності людини: здатність орієнтуватися у навколишньому середовищі, адекватно його відображати і перетворювати, мислити, навчатися, пізнавати світ і переймати соціальний досвід; спроможність розв’язувати завдання, приймати рішення, розумно діяти, передбачати[3, с.146].
- Інтелект – гнучка, одночасно стійка структурна рівновага поведінки, адаптація до оточуючого світу, що виражається в підтриманні рівноваги між асиміляцією (засвоєння та відтворення елементів середовища у психіці суб’єкта у вигляді когнітивних схем) та акомодациєю (зміна цих когнітивних схем залежно від вимог об’єктивного світу) [4].

У педагогіці у всі часи приділялась особлива увага проблемі інтелектуального розвитку особистості. У період внутрішнього розквіту Греції за часів правління Перикла було створене соціальне і духовне середовище, яке сприяло розквіту мистецтва, філософії, науки. Але головним був прояв індивідуальності людини, її духовної неповторності. Цей прояв відображався у понятті “пайдейя”, яке можна перекласти як виховання і освіту, але більш доцільно було б вживати його у значенні цілої системи культурних цінностей, отриманих людиною через пайдейю. Згідно із Платоном, пайдейя полягає не в тому, щоб «завантажити непідготовлену душу голими знаннями, немов порожній посуд», а як

керівництво до змін всієї людини у його сутності [5]. Й. Г. Песталоцці конкретизуючи структуру елементарної освіти першочергового значення надає елементарній інтелектуальній освіті. Він писав: «Елементарна інтелектуальна освіта – це правильний всебічний і гармонійний розвиток розумових задатків людини, що забезпечують інтелектуальну самостійність і прищеплення їй певних розвинутих інтелектуальних навичок[6, 83]».

Ідеї гармонійного розвитку особистості безпосередньо пов'язані з питанням формування інтелектуальних умінь знаходимо в працях учених К. Д. Ушинського, В. О. Сухомлинського, Л. С. Виготського, Л. В. Занкова, Д. Б. Богоявленського, Н. О. Менчинської та інших.

Виклад основного матеріалу. Розвиток інтелектуальної культури людини відбувається протягом всього життя. Одним з важливих напрямків психолого - педагогічних досліджень зазначеної області є вдосконалення методів, засобів, прийомів навчання, направлених на формування пізнавальної активності й самостійності, вміння самостійно поповнювати свої знання.

Ефективність формування інтелектуальної культури у студентів в КТС ВНЗ залежить від таких умов, як: урахування специфіки навчальних дисциплін; реалізація принципів вищої школи (науковості та швидкого темпу у навчанні, доступності, самостійності, позитивного емоційного фону та поваги до особистості студента, а також академізму і виховального навчання); високий рівень педагогічної майстерності викладачів ВНЗ; методичне забезпечення процесу навчально-пізнавальної діяльності студентів, якісний і систематичний контроль за навчально-пізнавальною діяльністю.

Інтелектуальна культура особистості є одним з структурних компонентів особистісної культури як цілісного та системного явища. На нашу думку, інтелектуальна культура – це інтегрована якість особистості, що об'єднує в своїй структурі когнітивні і особистісні властивості

особистості, спрямована на набуття та застосування знань і досвіду у побудові логічних схем та розумових операцій з подальшим використанням їх у процесі мислення під час знаходження правильних шляхів рішення проблемної ситуації.

В культуротворчому середовищі ВНЗ інтелектуальна культура особистості виконує наступні функції: когнітивна - спрямована на удосконалення змісту, форм, методів, прийомів і засобів навчання з метою підвищення активності і самостійності у засвоєнні знань, формуванні умінь і навичок, творчого використання їх на практиці; регулятивна – визначає можливість оцінювати організацію власного мисленнєвого процесу і регулювати його; інформаційна – виявляється у тому, що знання людини повинні виходити не з єдиного спеціалізованого тезаурусу, а з усього різноманіття думок, підходів, ідей, з особистісних, когнітивних та методологічних навичок, здатності до критичного оцінювання і зіставлення отриманої інформації; творча - полягає у розумінні того, що потрібно знати студентові для рішення завдання, уміння знаходити ці рішення завдяки творчим здібностям та умінням самостійно отримувати знання; соціокультурна - забезпечує збереження, передачу, відтворення і розвиток культури засобами освіти.

Інтелектуальна культура залежить і одночасно впливає на розвиток всіх видових підсистем особистісної культури, пов'язаних між собою. Рівень інтелектуальної культури особистості визначається за такими показниками: культура інтелектуального мислення (здатність людини мислити, уміння аналізувати ситуацію, робити висновки); культура інтелектуальної діяльності (реальне включення людини у вирішення конкретних проблем); інтелектуальна освіченість (знання).

Особистість інтелектуала в КТС володіє певними характеристиками, такими як здатність до інноваційної інтелектуальної діяльності, пов'язаної з виробленням і синтезом нових ідей, моделей, цінностей, що характеризуються індивідуальністю і неповторністю; вихід за рамки

безпосереднього досвіду, що дозволяє творчо перетворювати не тільки середовище, але і самого себе; здатність до розуміння навколишнього світу і себе як основа для реалізації сутнісних сил людини; методологічна рефлексія як базова здатність до обґрунтованості критичного аналізу і творчого застосування певних концепцій, форм і методів пізнання; конструювання та управління, прагнення до постійної актуалізації цінності людської особистості, що спирається на ідеї гуманності, демократії і свободи.

Системоутворюючим елементом формування інтелектуальної культури студентів є інтелектуальні уміння. Кожне вміння складається з часткових умінь, дій і розумових операцій. Між діями і розумовими операціями існують складні взаємозв'язки.

Сучасною світоглядною концепцією еволюції є системне мислення – передвісник епохи єднання індивідуального і колективного інтелекту. Системне мислення ґрунтується на свідомому сукупному володінні логічним, образним та інтуїтивним мисленням, що дозволяє людині усвідомити цілісну картину світу. Завдяки ідеї про цілісність світу подальший прогрес у його розумінні має перспективу в інтеграції знань і цілісному світогляді.

У нашому дослідженні системний підхід до формування інтелектуальної культури студентів в культуротворчому середовищі ВНЗ представлений сукупністю взаємопов'язаних підсистем внутрішнього і зовнішнього середовища освітньої установи, що реалізують завдання розглянутого процесу. Сутність підходу полягає в тому, що формувати інтелектуальну культуру студентів потрібно на основі виділення завдань різних рівнів умінь, визначення послідовності їх формування, встановлення завдань, відповідних цій послідовності. Система інтелектуальних завдань є сукупністю взаємодій з зовнішньою і внутрішньою реальністю освітнього закладу, пов'язаних спільними цінностями.

В КТС ВНЗ формування інтелектуальної культури студентів потребує такої організації інтелектуальної діяльності, яка забезпечує готовність: - до розуміння професійних завдань; - до розуміння смислів культурної ідентифікації в професії; - до засвоєння цілей, цінностей і вимог ініціативного і контрольованого застосування інформації і знань в професії.

У становленні світогляду велику роль відіграє діяльність особистості. Аналіз робіт Л. Божович, В. Давидова, А. Леонтєва та інших авторів показує, що світогляд виступає найважливішим показником розвитку особистості. Особистість - це людина, що володіє самосвідомістю і світоглядом, який досяг розуміння свого місця у світі. Становлення особистості відбувається в процесі оволодіння знаннями про навколишнє середовище, досвідом минулих поколінь і пізнанням своєї власної сутності[7].

Світогляд – це цілісне уявлення про природу, суспільство, людину, що знаходить вираження в системі цінностей та ідеалів особистості, соціальної групи, суспільства. В основі світогляду лежить світорозуміння, тобто сукупність певних знань про світ, на базі яких формується самосвідомість людини. Ці знання та уявлення відносяться не тільки до сьогодення, а й до минулого, і до очікуваного майбутнього. Вони скріплюють в єдине ціле духовний світ людей. На основі таких знань і уявлень виникали, розвивалися і формувалися традиції у всіх сферах людської діяльності.

Світоглядними важелями формування інтелектуальної діяльності є артефакти науково-пізнавальної діяльності (знання, традиції, когнітивні комунікації, рефлексія); генерування суб'єктивно нової інформації на основі певних даних; адаптація індивіда до зміни зовнішніх умов; зміна поведінки на основі аналізу ситуації; розв'язання проблем, шляхом створення стратегії; відображення об'єктивної картини оточуючого світу; особистісне розуміння сенсу кожного з досліджуваних навчальних

предметів; володіння базовими знаннями, вміннями та навичками; орієнтація в фундаментальних проблемах досліджуваних наук, нестандартність мислення.

Незважаючи на актуалізацію раціонального в мисленні студентів, важливою властивістю залишається підвищена емоційна складова. Наявність рівня емоційного інтелекту (EI) виявляє націленість студентів на результат, готовність до співпраці, мобільність, розвинені організаторські здібності, лідерство в колективі, професійні навички, мотивацію, зацікавленість.

Формування інтелектуальної культури студентів в КТС ВНЗ взаємопов'язане з їх інтелектуальним вихованням, з розвитком чутливості до педагогічного управління. Інтелектуальне виховання передбачає:

- розвиток пізнавального інтересу, творчої активності, мислення, раціональної організації навчання;
- розвиток критичного мислення, здатності усвідомлювати та відстоювати особисту позицію;
- вироблення вміння самостійно здобувати знання; - готовність до застосування знань, умінь в практичній діяльності;
- формування особистісного світогляду – узагальненого розуміння всього світу в цілому на ґрунті великої кількості впорядкованих поглядів, переконань.

Висновок. Культуротворче середовище розглядається як фактор життєзабезпечення, який включає в себе проблемні фази соціалізації, адаптації та пристосування до нових умов у вищому навчальному закладі через отримання знань, персоніфікацію через творчу діяльність, інтеграцію з «новим» середовищем через навчально-виховну діяльність, яка визначає міжособистісні відносини.

Інтелектуальна культура як компонент цілісної характеристики особистості виступає в якості органічної частини світогляду і покликана здійснювати свідоме формування людиною своєї життєвої позиції по

відношенню до оточуючого середовища, і вибір на підставі цієї позиції відповідної поведінки.

Література

1. Соціолого-педагогічний словник [за ред. В.В. Радула]. – К.: «Екс Об.», 2004.- 304 с.
2. Адлер Г. Техника развития интеллекта [Текст] / Г. Адлер.-СПб.: Питер, 2001.-192с.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник [Текст] / С. У. Гончаренко — К.: Либідь, 1997. — 375с.
4. Пиаже Ж. Психология интеллекта [Текст] / Ж. Пиаже; [пер. с франц. А. М. Пятигорского]. – СПб.: Питер, 2003. – 192 с.
5. Платон. Государство [Текст] / Платон – М.: Просвещение, 1978. – 201 с.
6. Коджаспирова Г. М. История образования и педагогической мысли: таблицы, схемы, опорные конспекты [Текст] / Г. М. Коджаспирова - М.,2003.- С.83.
7. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения: В 2-х т. [Текст] / А. Н. Леонтьев– М.: Педагогика, 1983. – 392 с.

References

1. Radula V. (2004) Sociologo-pedagogichnij slovník– K.: «Eks Ob.», 304.
- 2.Adler G. (2001) Tekhnika razvitiya intellekta – SPb.: Piter, 192.
- 3.Goncharenko S.U. (1997) Ukraïns'kij pedagogichnij slovník. - K.: Libid', 375.
4. Piazhe Z. Pyatigorskogo A. (2003) Psihologiya intellekta– SPb.: Piter, 192.
5. Platon. (1978) Gosudarstvo. – M.:Prosveshchenie, 201.
6. Kodzhaspirova G. M.(2003) Istoriya obrazovaniya i pedagogicheskoy mysli: tablicy, skhemy, opornye konspekty. M., 83.
7. Leont'ev A.N. (1983) Izbrannye psihologicheskie proizvedeniya: V 2-h t. – M.: Pedagogika, 392.

Довідка про автора. Ордіна Лариса Леонідівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін Білоцерківського національного аграрного університету, м. Біла Церква.

Контактна адреса: Київська обл., м. Біла Церква, вул. ак. Кримського 8 кв.7, 09100, моб. 0501682321, Larisaordina@ukr.net